

УДК 336.143:330.3

ЧУГУНОВ Ігор,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів
Київського національного торговельно-
економічного університету

МАКОГОН Валентина,

к. е. н., старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансів Київського національного
торговельно-економічного університету

БЮДЖЕТНА СТРАТЕГІЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Розкрито сутність і роль бюджетної стратегії у забезпеченні економічного зростання та сталого розвитку суспільства. Визначено пріоритетні завдання бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень. Здійснено аналіз та оцінку частки показників зведеного, державного, місцевих бюджетів, державного та гарантованого державного боргу України у валовому внутрішньому продукті. Обґрунтовано, що формування та реалізація виваженої бюджетної стратегії сприятиме динамічній макроекономічній збалансованості та розвитку суспільних відносин.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, бюджетна політика, бюджетна архітектоніка, бюджетна стратегія, економічні перетворення, економічне зростання.

Чугунов И., Макогон В. Бюджетная стратегия в условиях экономических преобразований. Раскрыта сущность и роль бюджетной стратегии в обеспечении экономического роста и устойчивого развития общества. Определены приоритетные задачи бюджетной стратегии в условиях экономических преобразований. Осуществлен анализ и оценка доли показателей сводного, государственного, местных бюджетов, государственного и гарантированного государственного долга Украины в валовом внутреннем продукте. Обосновано, что формирование и реализация взвешенной бюджетной стратегии будет способствовать динамической макроэкономической сбалансированности и развитию общественных отношений.

Ключевые слова: бюджет, бюджетная система, бюджетная политика, бюджетная архитектоника, бюджетная стратегия, экономические преобразования, экономический рост.

Постановка проблеми. В умовах економічних перетворень вагомим завданням є розробка бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку країни, спрямованої на забезпечення фінансово-бюджетної стабільності, прискорення економічного зростання, розвитку людського

потенціалу та вдосконалення його структури. Першорядними завданнями є: забезпечення обґрунтованості бюджетної архітектури, зокрема щодо видаткової частини бюджету; розвиток інституційних засад розробки бюджетної стратегії та її реалізації, підвищення дієвості системи бюджетного регулювання, що надасть можливість для взаємоузгодження фінансово-бюджетної політики із стратегічними завданнями розвитку країни; розвиток системи фінансово-бюджетних відносин; підвищення рівня дієвості системи бюджетного регулювання; визначення пріоритетних завдань бюджетної стратегії, шляхів її реалізації, принципів формування дохідної та планування видаткової частини бюджету, розвитку системи міжбюджетного регулювання, фінансування дефіциту бюджету, управління державним боргом з врахуванням економічних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених щодо розробки бюджетної стратегії праці: Дж. Кейнса, П. Кругмана, П. Самуельсона, В. Нордхауса, Дж. Стігліца, В. Танзі [1–5]. Питанням формування і реалізації бюджетної стратегії присвячено праці вітчизняних вчених: Т. Боголіб, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Лютого, А. Мазаракі, В. Федосова, С. Юрія [6–12] та ін. Разом з тим, в умовах економічних перетворень важливим є подальший розвиток інституційних засад формування і реалізації бюджетної стратегії.

Мета статті – розкриття сутності та напрямів розвитку інституційних засад розробки бюджетної стратегії.

Матеріали та методи. У дослідженні використано системний метод при розкритті сутності бюджетної стратегії та її складових, ролі бюджетної стратегії у забезпеченні стійкості соціально-економічного розвитку суспільства, прискорення темпів економічного зростання. Порівняльний метод застосовано з метою систематизації зарубіжного досвіду розвитку інституційного забезпечення розробки бюджетної політики на довгострокову перспективу, механізмів та інструментів її реалізації. Факторний та метод наукового абстрагування використано при розкритті фінансово-бюджетної архітектури, особливостей інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин.

Результати дослідження. Питанням впливу екзогенних та ендогенних чинників на розробку і реалізацію бюджетної стратегії з врахуванням економічної циклічності, рівня дієвості інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин приділяється значна увага у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Економічні перетворення та посилення процесів глобалізації зумовлюють розробку дієвих принципів та підходів до інституційної основи бюджетної стратегії, яка надасть можливість взаємоузгодити інституційні компоненти бюджетної системи, що визначають рівень динамічної збалансованості бюджетів різних рівнів, удосконалити бюджетну архітектуру з врахуванням динамічності соціальних та циклічності економічних процесів.

Вагомими завданнями є розробка бюджетної стратегії з урахуванням інституційних принципів розвитку бюджетних відносин; удосконалення механізмів, інструментів та важелів бюджетної політики на довгострокову перспективу, спрямованих на забезпечення прискорення темпів економічного зростання та розвитку людського потенціалу.

Нині в зарубіжних країнах, незалежно від рівня економічного розвитку, здійснюється диверсифікація фінансово-бюджетних інструментів з метою стимулювання конкуренції як на національному, так і на міжнародному рівні, що сприяє забезпеченню стійкості соціально-економічного розвитку суспільства. Країни, що використовують загальносвітові стандарти на національному рівні, мають достатньо низький рівень трансакційних витрат та більш дієву бюджетну стратегію. Під впливом глобалізаційних процесів трансформується соціальна функція бюджетної політики, спрямована на соціальне забезпечення громадян. Зокрема, в країнах Європейського Союзу у другій половині ХХ століття створена модель "держави суспільного добробуту", яка пов'язана з бюджетною підтримкою сфери охорони здоров'я, освіти, пенсійного страхування. Нові завдання бюджетної політики передбачають дотримання фіскальної дисципліни, підвищення ефективності механізму управління бюджетними ризиками з урахуванням глобальних фінансових ризиків, удосконалення архітектури дохідної та видаткової частин державного та місцевих бюджетів. Важливими напрямками бюджетних стратегій у зарубіжних країнах є забезпечення динамічної збалансованості, стабільності та стійкості складових бюджетної системи на основі реалізації пруденційної бюджетної політики з одночасним стимулюванням розвитку інвестиційно-інноваційного середовища.

За 2007–2016 рр. у країнах Європейського Союзу частка бюджетних доходів у ВВП становить 44.35 %, у т. ч. відповідний показник непрямих податків – 13.08 %; прямих податків – 12.70 %; податків на капітал – 0.28 %; відрахувань на соціальне страхування – 13.24 %; податків з продажу – 3.06 %; капітальних доходів – 0.21 %; інших поточних доходів – 1.78 %. Частка бюджетних видатків у ВВП за 2007–2016 рр. складає 47.90 %, у т. ч. відповідний показник витрат на проміжне споживання – 6.02 %; витрат на оплату праці – 10.43 %; витрат на погашення відсотків – 2.60 %; витрат на субсидії – 1.27 %; витрат на соціальну допомогу – 20.62 %; на інші поточні витрати – 2.58 %; на капітальні трансферти із заборгованості – 1.24 %; на капітальні вкладення – 3.14 %. При цьому частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет коливається серед країн у досить значному діапазоні. Найбільший зазначений показник серед країн ЄС у 2016 р. спостерігався у Фінляндії – 54.21 %, найменший в Ірландії – 27.45 % (показники розраховано авторами за [13]).

Водночас, у світі відмічається зростання частки державного боргу у ВВП. За 2007–2016 рр. у країнах ЄС відповідний показник становив 77.61 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 70.42 %; 2012–2016 рр. – 84.80 %.

Найбільша частка державного боргу у ВВП спостерігається у Греції: за 2007–2016 рр. – 153.10 %, у т. ч. 2007–2011 рр. – 131.50 %; 2012–2016 рр. – 174.70 %; Італії за 2007–2016 рр. – 119.43 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 109.32 %; 2012–2016 рр. – 129.54 %; Португалії за 2007–2016 рр. – 107.58 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 86.26 %; 2012–2016 рр. – 128.90 %; Бельгії за 2007–2016 рр. – 104.01 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 96.26 %; 2012–2016 рр. – 111.85 %; Франції за 2007–2016 рр. – 86.05 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 77.88 %; 2012–2016 рр. – 94.22 %. Найменша частка державного боргу у ВВП – в Естонії: за 2007–2016 рр. – 7.79 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 5.58 %; 2012–2016 рр. – 10.00 %; Люксембургу за 2007–2016 рр. – 18.80 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 15.36 %; 2012–2016 рр. – 22.24 %; Болгарії за 2007–2016 рр. – 18.92 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 14.70 %; 2012–2016 рр. – 23.14 %; Румунії за 2007–2016 рр. – 29.87 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 22.02 %; 2012–2016 рр. – 37.72 %; Литві за 2007–2016 рр. – 33.37 %, у т. ч. за 2007–2011 рр. – 26.38 %; за 2012–2016 рр. – 40.36 % (показники розраховано авторами за [13]).

Досвід розвитку бюджетних відносин в Україні за часів незалежності держави свідчить про підвищення рівня дієвості бюджетних інститутів, але одночасно і про необхідність розвитку інституційного середовища формування бюджетної архітектури. Стратегічними завданнями бюджетної стратегії у сучасних умовах є створення умов для забезпечення макроекономічної стабільності та сприяння структурній перебудові економіки, забезпечення узгодженості всіх складових фінансової політики, удосконалення інструментарію бюджетного прогнозування, підвищення рівня обґрунтованості та точності прогнозних розрахунків бюджетних показників, удосконалення засад бюджетного планування, зокрема на середньострокову перспективу, раціонального формування системи податкових надходжень, що базується на поєднанні принципів податкового законодавства фіскальної достатності та соціальної справедливості, посилення фінансово-бюджетного контролю за ефективністю та результативністю використання бюджетних коштів, удосконалення механізму та інструментів управління державним боргом, розвиток системи бюджетного регулювання, її методів та інструментів. Вирішення зазначених завдань сприятиме забезпеченню комплексного і динамічного розвитку територій та країни в цілому.

Таким чином, бюджетна стратегія впливає на дієвість фінансово-економічних перетворень у системі державних фінансів, забезпечує фінансування структурної перебудови економіки, стимулювання розвитку її пріоритетних секторів, прискорює інтенсифікацію виробництва та рівень розвитку суспільства. Як багатогранний інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів бюджетна стратегія визначає напрями розвитку складових фінансової політики, що надає можливість для взаємоузгодження шляхів реалізації її завдань. Бюджетна стратегія сприяє ефективній реалізації інституційних фінансово-

бюджетних інструментів, спрямованих на створення умов для забезпечення соціально-економічного розвитку країни з урахуванням динамічності та циклічності економічних процесів. Рівень дієвості інституційного забезпечення у бюджетній сфері залежить від обґрунтованості бюджетної стратегії. В умовах економічних перетворень вагомим завданням є удосконалення інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин та формування і реалізації бюджетної політики на довгострокову перспективу.

В умовах посилення глобалізації зростає роль бюджетної стратегії у соціально-економічних і суспільно-політичних процесах. Зазначене певною мірою впливає на уніфікацію національних принципів формування бюджетної архітектури, її удосконалення в напрямі посилення регулюючої та стимулюючої функції бюджетної політики [14].

Поряд з цим, розвиток інституційних засад розробки бюджетної стратегії передбачає взаємоузгодженість дій фінансово-бюджетних інститутів, які виникли еволюційно та сформували бюджетний простір. Зважаючи на оцінку ефективності інституційного забезпечення у бюджетній сфері, важливим є: врахування взаємозв'язків між складовими інституційного середовища; забезпечення скоординованості та адекватності бюджетних регулятивних заходів змінам економічного середовища; прозорості формування і виконання державного та місцевих бюджетів; підвищення рівня відповідальності органів державної влади і місцевого самоврядування за досягнення поставлених цілей. Дієвість інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин взаємопов'язана з динамічністю трансформаційних економічних процесів, впливом екзогенних факторів на вітчизняну економіку.

З метою забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення темпів економічного зростання та розвитку людського потенціалу пріоритетним завданням є розробка бюджетної стратегії, яка надасть можливість для обґрунтованого формування доходів та видатків бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом, визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. При цьому посилення інтеграційних процесів актуалізує питання взаємоузгодження інструментів бюджетного регулювання [15].

Забезпечення розвитку суспільних відносин передбачає створення необхідних умов для стимулювання довгострокового економічного зростання. Зазначене значною мірою зумовлене успішністю вирішення питань щодо підвищення рівня дієвості бюджетної архітектури (*табл. 1*).

При обґрунтуванні пріоритетних завдань бюджетної стратегії та шляхів їх реалізації важливо враховувати глобалізаційні процеси, оцінювати їх вплив на стійкість і стабільність складових системи державних фінансів, у тому числі доцільно враховувати світові тенденції

інституційних трансформацій у бюджетному середовищі. Поряд з цим, у сучасних умовах актуалізується необхідність застосування дієвих інструментів бюджетної стратегії, що надасть можливість належним чином реагувати на зміни соціально-демографічних тенденцій розвитку суспільства, циклічність та динамічність економічних перетворень, зберігаючи відповідні показники стійкості та стабільності бюджетної системи [11].

Таблиця 1

Частка бюджетних показників у ВВП України за 1992–2017 рр., %

Показник		1992–1996	1997–2001	2002–2006	2007–2011	2012–2017	1992–2017
Доходи бюджету	зведеного	30.46	27.85	28.82	30.30	31.75	29.82
	державного	16.05	17.98	21.90	23.36	24.95	20.94
	місцевих	14.41	13.25	12.59	14.55	15.46	14.06
Видатки бюджету	зведеного	38.42	29.87	29.84	33.17	34.71	33.15
	державного	22.90	20.03	22.97	26.22	28.28	24.16
	місцевих	15.52	13.22	12.54	14.56	15.09	14.17
Дефіцит (-)\ профіцит (+) бюджету	зведеного	-7.96	-2.02	-1.02	-2.87	-2.96	-3.33
	державного	-6.85	-2.05	-1.07	-2.86	-3.33	-3.22
	місцевих	-1.11	0.03	0.05	-0.01	0.37	-0.11
Прямий державний борг		38.29	39.12	19.87	21.17	53.31	35.08
Гарантований державний борг		3.20	8.48	4.09	7.50	9.88	6.76

Джерело: розраховано авторами на основі даних Міністерства фінансів України.

Структурна перебудова вітчизняної економіки певною мірою залежить від напрямів перетворення системи формування доходів бюджету, її відповідності розвитку суспільних відносин. Обґрунтована стратегія щодо формування дохідної частини бюджету, її структури сприяє збалансованому розподілу національного доходу, що позитивно впливає на соціально-економічні процеси. Разом з цим, стратегія формування дохідної частини бюджету повинна базуватись на оцінці тенденції розвитку вітчизняної економіки та спрямовуватись на забезпечення сталого розвитку національного виробництва, його інноваційної активності та стійких позицій на світовому ринку за рахунок поліпшення інвестиційного клімату та зовнішньоекономічних відносин.

Нині важливими завданнями є забезпечення відповідності темпів зростання обсягу податкових надходжень динаміці та структурі валового внутрішнього продукту, за територіями – валовому регіональному продукту. Частка непрямих податків у податкових надходженнях зведеного бюджету в середньому за 2002–2017 рр. склала 50.43 %, у т. ч. за 2002–2006 рр. 45.81 %; 2007–2011 рр. – 52.09 %; 2012–2017 рр. – 52.88 %. Тоді як відповідний показник прямих податків становив за 2002–2017 рр. – 49.57 %, у т. ч. за 2002–2006 рр. 54.19 %; 2007–2011 рр. – 47.91 %; 2012–2017 рр. – 47.12 % (показники розраховано авторами за [16]).

Питання обсягу податкових надходжень як вагомому інструменту формування дохідної частини бюджету доцільно вирішувати з урахуванням принципів фіскальної достатності, соціальної справедливості та економічної циклічності. Вагомим є застосування системного підходу

при бюджетному плануванні, створення дієвої системи моніторингу та оцінки ефективності використання бюджетних коштів. Зокрема, видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення мають найбільшу частку в структурі видатків зведеного бюджету України, яка за 2002–2017 рр. становила 24.75 %, у т. ч. відповідний показник за 2002–2006 рр. – 21.78 %; 2007–2011 рр. – 24.65 %; 2012–2017 рр. – 27.29 %; відповідний показник видатків бюджету на освіту за 2002–2017 рр. склав 19.22 %, у т. ч. за 2002–2006 рр. – 19.24 %; 2007–2011 рр. – 20.42 %; 2012–2017 рр. – 18.21 %; відповідний показник видатків бюджету на охорону здоров'я за 2002–2017 рр. склав 11.30 %, у т. ч. за 2002–2006 рр. – 11.86 %; 2007–2011 рр. – 11.54 %; 2012–2017 рр. – 10.64 % (показники розраховано авторами за [16]).

Доцільним є забезпечення підвищення результативності бюджетних видатків, відповідності їх структури цільовим орієнтирам економічного розвитку країни, стратегічному економічному плануванню. З метою вдосконалення архітектоніки видаткової частини державного і місцевих бюджетів слід: підвищувати рівень прозорості бюджетного процесу; переглядати результативні показники та здійснювати оцінку виконання бюджетних програм з урахуванням економічної циклічності; удосконалювати метод програмно-цільового планування видатків державного та місцевих бюджетів з урахуванням інституційних принципів розвитку бюджетних відносин; забезпечити взаємоузгодження дій фінансово-бюджетних інституцій в процесі бюджетного планування; враховувати в процесі розробки бюджетних програм ключові індикатори програм соціально-економічного розвитку територій та країни в цілому. Разом з цим, в умовах економічних перетворень важливим завданням є застосування комплексного підходу до розробки бюджетної стратегії, в якій знайдуть відображення шляхи реалізації завдань забезпечення відповідності обсягу передбачених бюджетних витрат обсягу бюджетних надходжень, зростання капітальних інвестицій [17].

Зростання рівня капітальних інвестицій сприятиме соціально-економічному розвитку країни. Зокрема, частка капітальних видатків у структурі видатків зведеного бюджету за 2002–2017 рр. становить 10.71 %, у т. ч. за 2002–2006 рр. – 14.80 %, 2007–2011 рр. – 10.86 %, 2012–2017 рр. – 7.18 %.

Підвищення рівня ефективності та результативності бюджетних видатків передбачає оптимізацію їх частки за відповідним напрямом у загальній структурі, бюджетна архітектоніка видатків бюджету повинна забезпечувати вирішення основних завдань суспільного розвитку. Вагомими завданнями при цьому є моніторинг та оцінка впливу бюджетних видатків на результативність соціально-економічних перетворень; підвищення рівня обґрунтованості обсягу та структури бюджетних ресурсів, спрямованих на здійснення завдань і функцій органами влади усіх рівнів; створення умов для розвитку

внутрішнього ринку державних цінних паперів; розширення доступу до міжнародного ринку капіталу, утримання частки бюджетного дефіциту та державного боргу у валовому внутрішньому продукті на економічно безпечному рівні.

Важливою складовою процесу реформування системи державних фінансів в Україні є підвищення ролі інституту місцевих фінансів. Зокрема, протягом 1992–2017 рр. спостерігається тенденція зменшення частки доходів та зростання частки видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті. Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті за 1992–2017 рр. становила 47.15 %, у т. ч. за 1992–1996 рр. – 47.31 %; 1997–2001 рр. – 47.58 %; 2002–2006 рр. – 43.68 %; 2007–2011 рр. – 48.02 %; 2012–2017 рр. – 48.69 %; відповідний показник видатків місцевих бюджетів за 1992–2017 рр. становив 42.75 %, у т. ч. за 1992–1996 рр. – 40.40 %; 1997–2001 рр. – 44.26 %; 2002–2006 рр. – 42.02 %; 2007–2011 рр. – 43.90 %; 2012–2017 рр. – 43.47 %. Частка капітальних видатків у структурі місцевих бюджетів за 2002–2017 рр. складає 12.85 %, у т. ч. за 2002–2006 рр. – 15.55 %; 2007–2011 рр. – 13.29 %; 2012–2017 рр. – 10.23 %.

Спрямування вагомої частки фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування на виконання делегованих повноважень певною мірою обмежує їх фінансову самостійність та можливість для зменшення рівня диференціації розвитку територій, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування. Важливими завданнями щодо вирішення означених проблем є: впровадження ефективних інструментів інноваційної політики, що передбачає забезпечення розвитку економічного потенціалу територій; координація зусиль та поліпшення взаємодії органів державного управління і місцевого самоврядування; розробка стратегій інноваційного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що сприятиме формуванню та ефективному використанню інноваційного потенціалу, підвищенню інвестиційної привабливості територій. Комплексний підхід до формування інноваційної системи та інвестиційного середовища в цілому створить умови для повного циклу розвитку інновацій, у тому числі шляхом забезпечення макроекономічної стабільності, захисту конкуренції та прав власності. Разом з цим, підтримка інновацій не повинна обмежуватися здійсненням окремих проектів, а відповідати вимогам створення інноваційного середовища, включаючи розвиток людського потенціалу, формування державного попиту на інноваційну продукцію та поліпшення інвестиційного клімату в адміністративно-територіальних одиницях. Реалізація інноваційно-інвестиційних проектів значною мірою залежить від того, наскільки ефективно використовується інститут бюджету розвитку, який дозволяє стимулювати пожвавлення економічної діяльності, сприяти підвищенню якості надання суспільних благ на місцевому рівні.

При здійсненні оцінки доцільності прийняття рішень щодо фінансування інноваційних програм з місцевих бюджетів необхідно враховувати, як вони сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності адміністративно-територіальних одиниць, забезпеченню їх економічного розвитку, продуктивності суспільного виробництва та добробуту населення. Значну увагу необхідно приділяти залученню коштів міжнародних фінансових інституцій для кредитування проектів муніципального розвитку.

Бюджетну стратегію слід розглядати як чинник цілеспрямованого впливу відповідних інститутів держави на економічні та соціальні процеси країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги та створення відповідних умов для економічного зростання шляхом перерозподілу фінансових ресурсів між певними галузями та сферами суспільного розвитку.

У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад бюджетної стратегії, підвищення результативності виконання бюджетних програм, посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, удосконалення системи управління державними фінансами з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів, внутрішнього споживання, стимулювання економічної діяльності країни. Формування та здійснення бюджетної стратегії як складової державного регулювання суспільного розвитку має ґрунтуватися на підходах, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, дієвості економічних перетворень.

Процес фінансово-економічних трансформацій свідчить, що дієвість бюджетної стратегії визначається бюджетними інститутами, які здійснюють визначені функції, взаємодіючи між собою в процесі прийняття бюджетних рішень, встановленими принципами, механізмами бюджетного процесу. Провідну роль у розвитку соціально-економічної структури суспільства відіграє система бюджетного прогнозування та планування, яка забезпечує узгодженість за термінами, формами та обсягами фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів. Зокрема, прогнозний показник частки доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті у 2019–2028 рр. становить 32.45 %; відповідний показник видатків бюджету – 34.40 %, дефіциту бюджету – 1.95 % (табл. 2).

Разом з цим, трансформаційні перетворення потребують: удосконалення методів та інструментів бюджетного планування і прогнозування, зокрема на середньо- та довгострокову перспективу, що сприятимуть взаємоузгодженню фінансово-економічного та бюджетного планування; спрямування діяльності учасників бюджетного процесу на досягнення чітко визначених, конкретних результатів відповідно до стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є підвищення обґрунтованості бюджетного прогнозування, що

сприятиме формуванню збалансованих планів місцевих бюджетів з врахуванням податкового потенціалу територій, забезпеченню оптимального балансу між власними і позиковими ресурсами.

Таблиця 2

Прогноз частки показників зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на 2019–2028 рр., %

Рік	Доходи бюджету	Видатки бюджету	Дефіцит бюджету
2019	32.23	34.49	2.24
2020	32.27	34.42	2.15
2021	32.31	34.38	2.09
2022	32.26	34.26	2.00
2023	32.23	34.05	1.82
2019–2023	32.26	34.32	2.06
2024	32.34	34.10	1.76
2025	32.45	34.24	1.79
2026	32.64	34.44	1.80
2027	32.91	34.75	1.84
2028	32.86	34.87	2.01
2024–2028	32.64	34.48	1.84
2019–2028	32.45	34.40	1.95

Джерело: розраховано авторами на основі даних Міністерства фінансів України.

Підвищення дієвості системи управління бюджетним процесом передбачає формування бюджетної політики на основі сталого, довгострокового підходу. Розробка бюджетної стратегії забезпечить визначення орієнтирів розвитку бюджетної системи, напрямів формування та шляхів реалізації бюджетної політики; встановлення балансу між власними та позиковими ресурсами; підвищення рівня обґрунтованості та дієвості рішень органів державного управління і місцевого самоврядування. Вагомим завданням при цьому є здійснення моніторингу процесу реалізації бюджетної стратегії, визначення умов, дотримання яких характеризує її ефективність, проведення дієвих фінансових перетворень шляхом використання обґрунтованих методів та інструментів бюджетної політики, спрямованих на отримання якісного суспільно-значимого кінцевого результату.

Висновки. Основу бюджетної стратегії складають напрями і завдання, які визначають: довгострокову перспективу формування і використання фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів; шляхи вирішення завдань, що впливають з особливостей суспільного розвитку країни та циклічності економічних процесів; динамічну збалансованість, стійкість та стабільність бюджетної системи. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній стратегії тенденцій розвитку інституційного середовища фінансово-бюджетного простору, динаміки суспільного розвитку. Підвищення дієвості бюджетної стратегії та її взаємозв'язків з фінансовими інститутами на сучасному етапі

розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітектури, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. Підвищення рівня обґрунтованості податкового навантаження передбачає аналіз рівномірності та пропорційності його розподілу за регіонами, оцінку можливої зміни рівня податкового навантаження залежно від впливу екзогенних та ендогенних факторів. Важливим при цьому є надійність прогнозів макроекономічних параметрів, оцінка ймовірності їх зміни, обґрунтовані прогнозні фінансово-економічні показники.

Раціональні управлінські рішення щодо використання бюджетних коштів доцільно приймати відповідно до результатів моніторингу й оцінки ефективності та результативності бюджетних програм з врахуванням ступеня їх обґрунтованості, виходячи зі стратегічного моделювання соціально-економічних процесів, середньострокового планування фінансового забезпечення бюджетних установ. Розвиток інституту місцевих фінансів передбачає створення стимулів для нарощення власної дохідної бази органами місцевого самоврядування; підвищення конкурентоспроможності територій та покращання інвестиційного клімату їх розвитку; зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; підвищення взаємної відповідальності органів державного управління та місцевого самоврядування щодо формування та реалізації бюджетної політики; досягнення балансу з питань розподілу дохідних джерел та видаткових повноважень між бюджетами усіх рівнів; розвиток інструментів середньострокового планування місцевих бюджетів. Важливим завданням є удосконалення інструментів державного фінансового аудиту та контролю у бюджетному процесі шляхом здійснення системного аналізу та оцінки управління фінансовими ресурсами та активами держави; формування збалансованої структури органів державного фінансового аудиту з урахуванням чіткого розмежування їх повноважень та ефективної взаємодії. Особливого значення набуває вдосконалення системи середньо- та довгострокових бюджетних прогнозів, які надають можливість для прийняття обґрунтованих, раціональних рішень, оцінки їх наслідків у майбутньому. Досягненню стратегічних завдань бюджетної політики сприятиме розвиток інструментарію оцінки та моніторингу бюджетних програм, що дозволить забезпечити взаємозв'язок між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів, визначити чинники, які надають можливість виконати бюджетну програму на необхідному рівні та досягти запланованих результативних показників, обґрунтувати напрями підвищення ефективності прийняття рішень органами державного управління, спрямованих на забезпечення ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег ; пер. с англ. М. : Гелиос. 2012. 352 с.
2. Krugman P. R. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. WW Norton, 2008. 224 p.
3. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 18-е изд. ; пер.с англ. М. : Вильямс, 2010. 1360 с.
4. Stiglitz, J., Ocampo, J. A., Spiegel, S. et.al. (2006). Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development. Oxford : Oxford University Press, 352 p.
5. Tanzi, V. (2004). Fiscal policies in economies in transition. Washington DC : International Monetary Fund, 359 p.
6. Боголіб Т. М. Бюджет для громадян як пріоритет державної бюджетної політики. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 33(1). С. 274-284.
7. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 53-59.
8. Лук'яненко І. Г., Фарина О. І. Макрофінансова стабільність: моделі та методи оцінки : монографія. Київ : НаУКМА, 2016. 185 с.
9. Лютий І., Осецька Д. Соціальні пріоритети фіскальної політики в посткризовий період. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 1. С. 28-33.
10. Мазаракі А. А., Волосович С. В. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 1. С. 5-23.
11. Чугунов І. Я., Павелко А. В., Канєва Т. В. та ін. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. 376 с.
12. Теорія фінансів ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбов. л-ри, 2010. 576 с.
13. Офіційний сайт Статистичної організації Європейської Комісії: URL : <http://ec.europa.eu/eurostat>.
14. Чугунов І. Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни. *Казна України*. 2014. № 6. С. 25-28.
15. Чугунов І. Я., Собчук С. І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 3. С. 103-116.
16. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL : www.minfin.gov.ua.
17. Чугунов І. Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 28(1). С. 217-226.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2018.

Chuhunov I., Makohon V. Budget strategy in the conditions of economic transformations.

Background. At this stage of the development of public finance system, the important task is to reveal the essence of the budget strategy of the country's socio-economic development, aimed at ensuring macroeconomic stability, accelerating economic growth, development of human potential. It is important to define the budget architecture as an instrument of financial and budgetary regulations, develop the institutional principles of budget strategy formation,

improve the system of perspective budget planning as a mechanism of budget policy coordination and priorities of socio-economic development of the country, provisions on the development of financial and budgetary relations, assessment of the efficiency and effectiveness of budget programs, development of priority tasks of the budget strategy in the conditions of economic transformations, approaches to budget its policy on revenues, expenditure budget, intergovernmental relations, budget deficit, public debt in relation to the transformation of the socio-economic processes.

The **aim** of the article is to reveal theoretical foundations and improve the methodological provisions of the formation and implementation of the budget strategy of economic growth.

Materials and methods. The paper uses a set of methods and approaches, which allowed to ensure the conceptual unity of the research. System and structural methods are used when disclosing the essence of the budget strategy of socio-economic development of the country. Using comparative and factor methods, the experience of developing and implementing of the budget strategy in developed and transformational economies are summarized. Methods of scientific abstraction, synthesis are used in the definition of budget architectonics as an instrument of financial and budgetary regulations, the development of institutional foundations for the formation of the budget strategy.

Results. The essence and role of the budget strategy for ensuring economic growth and sustainable development of society are revealed. The priority tasks of the budget strategy in the conditions of economic transformations are determined. The analysis and estimation of the share of consolidated indicators of the state and local budgets, the state and guaranteed state debt of Ukraine in the gross domestic product were carried out. It is substantiated that the formation and implementation of the balanced budget strategy will promote dynamic macroeconomic balance and development of social relations.

Conclusion. The budget strategy is a powerful instrument for realizing the strategic goals of socio-economic development of the country, ensuring the creation of conditions for sustainable economic growth, modernizing the economy and social sphere, raising the level and the quality of life of the population. The basis of the budget strategy is the directions and tasks that determine the long-term perspective of the formation and use of financial resources of the state and local budgets, ways of solving problems arising from the peculiarities of the country's social development and the cyclical nature of economic processes, the dynamic balance, stability and stability of the budget system functioning. Achievement of the strategic goals of the country's social and economic development depends on the degree of consideration in the budget strategy of the institutional environment trends of the fiscal space and the social development dynamics. Increasing the efficiency of the budget strategy and its interactions with financial institutions at the current stage of the system development of public finances necessitates deepening the study of budget architecture, developing the concept of its institutionalization on the basis of substantiation of the budget optimal ratios, tax, social, monetary and public debt components that determine the budget space. The formation of sound budget architectonics will provide an opportunity to respond to the impact of endogenous and exogenous factors, changes in the external economic situation, preserving the appropriate budget parameters of integrated economic development and ensuring the financial stability of the state through the use of qualitative forward-looking budget forecasting and planning.

Keywords: budget, budget system, budget policy, budget architectonics, budget strategy, economic transformations, economic growth.

REFERENCES

1. Kejns, Dzh. M. (2012). *Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg* [*General theory of employment, interest and money*]; per. s angl. Moskva : Gelios [in Russian].
2. Krugman, P. R. (2008). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. WW Norton [in England].
3. Samujel'son, Pol Je., & Nordhaus, Vil'jam D. (2010). *Jekonomika* [*Economy*] (18nd ed.) ; per.s angl. Moskva : Vil'jams [in Russian].
4. Stiglitz, J., Ocampo, J. A., Spiegel, S. et. al. (2006). *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development*. Oxford : Oxford University Press, 352 p. [in England].
5. Tanzi, V. (2004). *Fiscal policies in economies in transition*. Washington DC : International Moneraty Fund, 359 p. [in England].
6. Bogolib, T. M. (2017). Bjudzhet dlja gromadjan jak prioritet derzhavnoi' bjudzhetnoi' polityky [Budget for citizens as a priority of state budget policy]. *Ekonomichnyj visnyk universytetu* – Economic Herald of the University, 33(1), 274-284 [in Ukrainian].
7. Lysjak, L. V., & Zhuravel', M. O. (2018). Bjudzhetna polityka jak instrument zabezpechennja finansovoi' bezpeky Ukrai'ny [Budget policy as an instrument of financial security of Ukraine]. *Modern economics*, 9, 53-59 [in Ukrainian].
8. Luk'janenko, I. G., & Faryna, O. I. (2016). *Makrofinansova stabil'nist': modeli ta metody ocinky* [*Macro-financial stability: models and methods of assessment*]. Kyi'v : NaUKMA [in Ukrainian].
9. Ljutyj, I., & Osec'ka, D. (2014). *Social'ni priorytety fiskal'noi' polityky v postkryzovyj period* [Social priorities of fiscal policy in the postcrisis period]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. *Ekonomika* – Herald of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. *Economy*, 1, 28-33 [in Ukrainian].
10. Mazaraki, A. A., & Volosovyh, S. V. (2016). Dominanty instyucijnoi' modernizacii' finansovoi' systemy Ukrai'ny [Dominants of institutional modernization of financial system of Ukraine]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kiev National University of Trade and Economics*, 1, 5-23 [in Ukrainian].
11. Chugunov, I. Ja., Pavelko, A. V., & Kanjeva T. V. et al. (2015). *Derzhavne finansove reguljuvannja ekonomichnyh peretvoren'* [*State financial regulation of economic transformations*]. A. A. Mazaraki (Ed). Kyi'v : Kyi'vs'kyj nacional'nyj torgovel'no-ekonomichnyj universytet [in Ukrainian].
12. Fedosov, V. M., & Jurij, S. I. (Eds.) (2010). *Teorija finansiv* [*Theory of Finance*]. Kyi'v : Centr uchbov. l-ry [in Ukrainian].
13. Oficijnyj sajt Statystychnoi' organizacii' Jevropejs'koi' Komisii' [Official site of the Statistical Office of the European Commission]. *ec.europa.eu*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat> [in Ukrainian].
14. Chugunov, I. Ja. (2014). Bjudzhetni vidnosyny v systemi social'no-ekonomichnogo rozvytku krai'ny [Budget relations in the system of socio-economic development of the country]. *Kazna Ukrai'ny* – Treasury of Ukraine, 6, 25-28 [in Ukrainian].
15. Chugunov, I. Ja., & Sobchuk, S. I. (2018). Formuvannja bjudzhetnoi' polityky ekonomichnogo rozvytku krai'ny [Formation of the budget policy of the country's economic development]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu* – Herald of the Kiev National University of Trade and Economics, 3, 103-116 [in Ukrainian].
16. Oficijnyj sajt Ministerstva finansiv Ukrai'ny [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine]. *minfin.gov.ua*. Retrieved from www.minfin.gov.ua [in Ukrainian].
17. Chugunov, I. Ja., & Ignatjuk, I. M. (2016). *Formuvannja vydatkiv bjudzhetu u systemi social'no-ekonomichnogo rozvytku krai'ny* [Formation of budget expenditures in the system of social and economic development of the country]. *Ekonomichnyj visnyk universytetu* – Economic Herald of the University, 28(1), 217-226 [in Ukrainian].